

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, כ"ו טבת תשפ"א

מסכת פסחים נ"ו-נ"ז ♦ תרומות ג', א' - ג', ו'

גליון מס' 1129

השבוע בגליון

- ♦ נסע לארצות הברית והגיע לצרפת - חייב ביו"ט שני?
- ♦ מסירות נפש על קידוש ה'
- ♦ להמלט או למסור את הנפש?
- ♦ צוואת הספרייה הגדולה

- ♦ גברת מזל טוב
- ♦ אמירת "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקריאת שמע
- ♦ קנאת המלאכים
- ♦ "ברוך שם" - לא אתנתתא בתפילה

בשורה לקוראי הגליון!
ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

הלילה רק התחיל

אותו לילה עמדו בפניו שתי ברירות: לפחד, או לרעוד מפחד. בלית ברירה הוא ביצע את שתיהן על הצד היותר טוב.

הלילה רק התחיל, ולא היה לו כל מושג כיצד יסתיים.

אי שם על גבול רוסיה פולין, התפתח מסחר לילי ער בין יושבי העיירות משני צידי הגבול. הרעב, המלחמות, המחלות והעוני, לא הותירו ברירות רבות בפני האנשים שנאלצו לעבור על חוקי מדינותיהם כדי להביא טרף לביתם.

ברוסיה, כמו ברוסיה, יש מקום נרחב לכל דבר. היער העבות שבמרכזו עבר הגבול בין שתי המדינות, השתרע על פני שטח עצום. מכריחי הגבול היו מתאמים ביניהם את ההברחות באמצעות שליחי-סתר ומכתבים חשאיים, יוצאים לדרכם עם שקיות החמה, נפגשים באמצע היער בחצות-ליל עם המברח שהגיע מן העיירה שמעבר לגבול, ומסתלקים כלעומת שבאו. עד אור הבוקר היו השניים במיטותיהם כמו לא היה דבר.

לא הכל הסכינו למלאכה זו. הפחד שימש בה גורם משמעותי ביותר. שוטרי הסיוור שהופקדו על מניעת ההברחות ביער, התפרסמו באכזריותם ובשיטות פעולה נודעות לשמצה, ולמען האמת, פינחס יוסף, "ר' פִּינְקֶף" כפי שכונה בחיבה, לא האמין כי יבוא יום בו ייאלץ ליטול חלק בהברחת סחורות במעבה היער, אך מה שלא עשה השכל עשתה הבטן.

פינסף לא נודע מעולם כאיש גיבור חיל. גופו הצנום ופניו התמימות לא הותירו מקום לדמיון. מאז למד להלך כשראשו כלפי מעלה ורגליו כלפי מטה, היו ידיו שמוטות לצידיו דרך קבע, ראשו

דף נב/א ביישוב לא עבידנא מפני שינוי המחלוקת במדבר מאי

נסע לארצות הברית והגיע לצרפת - חייב ביו"ט שני?

שאלה מעניינת שיגר יהודי תושב ארץ ישראל אל הגאון בעל בצל החכמה (שו"ת ח"א סי' נ"ו). אותו יהודי עלה על אוניה במטרה להפליג לארצות הברית של אמריקה ולהשתקע בקרבה. במהלך ההפלגה הארוכה עגנה האוניה בנמל "מרשייל" - מרסיי, אשר בצרפת והנה הוא נוכח כי חג הפסח יעבור עליו בצרפת. שאלתו היא, כלהלן.

כידוע, בן ארץ ישראל היוצא לביקור בחוץ לארץ ממשיך לנהוג את מנהגי ארץ ישראל. עליו להניח תפילין ביום טוב שני, להתפלל תפילות של חול, רק שאינו עושה מלאכה בפרהסיה.

מצד אחד, שטח הנוסע את שאלתו, יצאתי מארץ ישראל על מנת להשתקע בחוץ לארץ, ואם כן, יתכן שכבר אינני נחשב תושב ארץ ישראל ועלי לנהוג ביום טוב שני של גלויות ככל יהודי תושב חוץ לארץ. מצד שני, יתכן שעד שלא אגיע לארצות הברית, שם ברצוני להשתקע, עדיין אני נחשב תושב ארץ ישראל וככזה, איני צריך לשמור על יום טוב שני של גלויות. שאלה יפה.

ובכן, בסוגיות הנלמדות השבוע אנו נחשפים לשני מעשים הנראים כסותרים זה את זה.

בדף נא/א מספר רבה בר בר חנה, בן ארץ ישראל, כי גם בהגיעו לבבל, הוא ממשיך במנהג בני ארץ ישראל שלא נמנעו מאכילת מאכל מסויים, שבני בבל נמנעים מאכילתו מפני שנוהגים בו איסור. הגמרא מסבירה, כי מאחר שביקר בבבל שלא על מנת להשתקע בה, אינו חייב במנהגי המקום ורק בפרהסיה לא יפירם.

לעומת זאת בדף נא/ב-נב/א מסופר, כי רב ספרא, שהיה בן ארץ ישראל שאל את אביו, אם הוא רשאי לנהוג בבבל כבני ארץ ישראל לגבי יום טוב שני של גלויות, ואביו השיב לו, כי כל עוד הוא שוהה בעיר ולא במדבר, עליו לנהוג כמנהג המקום.

בעלי התוספות (ד"ה ביישוב) כבר עומדים על סתירה זו, מדוע לרבה בר בר חנה הותר להפיר את מנהגי המקום בצנעה לעומת רב ספרא?

החתם סופר זצ"ל מסביר, כי רבה בר בר חנה התעתד לחזור לארץ ישראל ואילו רב ספרא ביקש להשתקע בחו"ל, אך לא במקום בו שהה עתה, אלא הוא רצה להמשיך למקום אחר, בדיוק כיהודי נשוא מאמרנו. מאחר שרב ספרא עזב את ארץ ישראל שלא על מנת לחזור אליה, כבר אין לו דין והגדרה של בן ארץ ישראל.

מהי, איפוא, הגדרתו של רב ספרא? בן ארץ ישראל - אינו. להשתקע בחו"ל - עדיין לא השתקע. לפיכך הורה לו אביו, חלות עליו כל החומרות. עד שלא ישתקע, חומרות ארץ ישראל עליו ואם בינתיים הוא שוהה בעיר בחו"ל, עליו להחמיר גם כמותם. אם יצא למדבר - אין חלים עליו מנהגי המקום, ורק דיני ארץ ישראל עליו (ע"ש שהוכיח, כי כן דעת הרמב"ם). החתם סופר מסיים, כי "כן נראה לי נכון לדינא".

צעילוי נשמת

מרת **יידל עליזה מי-זהב** ע"ה
בת הר"ר מאיר ז"ל נלב"ע כ"ז בטבת תשנ"ז

תנצב"ה

הונצחה ע"י בניה ידידינו הר"ר **מנחם ואוריאל מי** - זהב ומשפחותיהם שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **אהרון מזוז** ז"ל
ב"ר יוסף וקמונה ז"ל נלב"ע כ"ח בטבת

תנצב"ה

הונצחה ע"י בנו ידידינו הר"ר **מאיר מזוז** שיחיו

נמצא, איפוא, כי להכרעת החתם סופר, דינו של יהודי זה מפורש בגמרא... עליו להניח תפילין כבן ארץ ישראל, אך להימנע מכל מלאכה, גם בצנעא.

אולם, הגר"ב שטרן זצ"ל, בעל בצל החכמה מוכיח, כי דעה זו אינה מוסכמת באחרונים (עיי"ש מה שהביא להוכיח מה"ש ועוד), והוא מסיים את תשובתו הארוכה, כי מאחר שיש בזה מחלוקת הפוסקים, עליו לנהוג יום טוב שני של גלויות לכל פרטיו, כמו היה בכוונתו להשתקע במרסיי (ע"ש, בסיומן ל"ח בטעם הדבר).

דף נג/ב מה ראו חנניה מישאל ועזריה

מסירות נפש על קידוש ה'

שאלה קשה ביותר נשטחה לפני בעל שבות יעקב (ש"ת ח"ב סי' ק"ו), אשר כיהן כרב בערים שונות באירופה, בעת תקופה קשה לעמנו.

להמלט או למסור את הנפש? יהודים קדושים וטהורים, שיגרו אליו שאלה דחופה, בה סיפרו כי הם בני קהילה קדושה שאולצה להשתמד על ידי בני עוולה, וכל בני הקהילה עומדים למסור את נפשם על קידוש ה', אך בידי מעטים מהם קיימת אפשרות להימלט על נפשם. הראוי להם לעשות כן, או שמא עליהם למסור את נפשם על קדושת שמו יתברך?

עצם השאלה מעוררת חידודין וסילודין מדרגתם הגבוהה של אבותינו, אשר בעיתות מצוקה נוראות ואיומות, שיגרו שאלות מסוג זה אל גדולי הדור.

לגופו של עניין, כתב בעל שבות יעקב בתחילת מכתבו כי מגמתנו קיימת הוכחה ברורה, לכאורה, שעליהם להשאר במקומם ולמסור את נפשם!

גמרתנו מביאה את דברי תודוס איש רומי: "מה ראו חנניה, מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש", בשעה שציווה עליהם נבוכדנצר להשתחוות לפסל, לפי ש"נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים", מה צפרדעים שאינן מצוות על קידוש ה', קפצו לתוך התנורים החמים של בתי המצרים, כדי לקדש שמו יתברך, אנחנו שמצווים על קדושת ה', בוודאי חייבים להיכנס לכבשן האש.

בעלי התוספות בסוגייתנו תמיהים על קל וחומר זה, וכי אם לא היו מוצאים קל וחומר זה, הכי היו משתחוים לצלם? הרי כל יהודי מצווה למסור את נפשו ולא לעבור על אחת משלש העבירות החמורות: ר"י מתרץ כי היה באפשרותם להימלט על נפשם, ומדוע לא ברחו? זאת הם למדו מן הצפרדעים, שיש להישאר ולמסור את הנפש! אכן, במדרש חזית (שיר השירים ח/ז) נאמר, כי היה בידם להימלט והם לא עשו כן, בכוונה תחילה.

מכאן אומר השבות יעקב: "לכאורה נראה פשוט דאין להם לברוח".

ברם, מיד הוא חוכך בדעתו, כי לא יתכן הדבר, שהרי בוודאי כאשר אפשר לקיים את שני הדברים, גם לא לעבור על איסור עבודה זרה וגם לקיים "וחי בהם", אין כל עילה שלא לעשות כן, וכפי שמבואר במקומות אחדים בש"ס [נע"ש שהשתייע גם ממעשים המובאים בגמרא].

השבות יעקב (שם והובאו דבריו בפתי תשובה יו"ד סי' קנ"ז אות ח') מכריע, כי המקרה של חנניה מישאל ועזריה היה מיוחד, מפני שנצטוו על ידי בת קול להיכנס לתוך האש. אולם כל יהודי החפץ לנהוג כן, אינו נחשב מאבד עצמו לדעת ורשאי הוא למסור את נפשו על קידוש ה'; ו"אם רוצה להחמיר על עצמו ולמסור נפשו לקדש השם ברבים שממנו ילמדו אחרים לעשות, זכור לטוב".

הפרי חדש (על הרמב"ם ה' יסודי התורה פרק ה' הלכה ג', מובא בספר הליקוטים שם) כותב, כי כל יהודי שיכול לברוח ואינו בורח, הרי הוא מתחייב בנפשו! ואילו המקרה של חנניה, מישאל ועזריה שונה בתכלית, מפני שהיו גדולי ישראל והיה קידוש ה' גדול ורב במסירת נפשם על קדושת שמו יתברך, ולכן להם היה מותר הדבר (ע"ש שביאר כן גם בדברי ר"ת שהביאו התוס' בסוגייתנו).

דף נד/א אלה בני צבעון

צוואת הספרייה הגדולה

"מעשה שהיה, כך היה", פותח בעל שבות יעקב דיון בשאלה נוספת שהועלתה לפניו (ש"ת ח"א סי' קס"ט). נכד ובן אשתו, מי קרוי "בן"?

מעשה באדם שהותיר אחריו ספרייה עשירה ומפוארת ובטרם מותו כתב צוואה בה ציווה את ספריו לבנו. המקורבים ובני המשפחה לא ידעו כיצד לפרש את הצוואה, שכן, בני חיים לא היו לו לנפטר. הוא הותיר אחריו שני אנשים העשויים, לכאורה, להלום את ההגדרה "בן". האחד מהם היה נכדו, בן בנו, והשני היה בנה של אשתו, לה נישא בזיווג שני.

למי שייכת הספרייה?

מן הגמרא (בבא בתרא קמג/ב) ומן הפוסקים (יו"ד סי' י"ז וח"מ סי' רמ"ז בשם הרמ"ה) עולה, כי כאשר יש בני חיים, הנכדים אינם כלולים בתואר "בן". אך כאשר אין בני חיים, בן הבן, קרוי "בן" אפילו אם יש בנות. השאלה העומדת לפנינו, איפוא, היא: מחד גיסא, כאשר אין בני חיים, הרי הנכד, בן הבן, קרוי "בן". מאידך גיסא, יש כאן בן חורג, בנה של אשת הנפטר.

הבן החורג היה תלמיד חכם ולפיכך היו שצידדו בעדו, שהרי מסתבר שהאב ייעד את הספרים למי שהם ראויים ונצרכים יותר.

סוקר בעצתיים את סביבותיו, ורגליו מתנהלות בשיעמום-מה בעקבות גופו. פינסף.

עתה הפך למברית. **הרעיון** הגיע דווקא מילדיו. הקטנים. הללו היו היחידים שהאמינו כי 'אבא שלנו חזק'. הם שהו בחצר הבקתה בעת שנשמע קולו המייבב של אביהם, מבקש לדחות את פרעון החוב לפלוני, להדוף נושה אלמוני, ומנסה לארגן פרוטה עבור ארוחת הצהרים. "אבא, למה אתה לא מברית סחורות כמו...".

אחרי לילות טרופים, בהם חרד על יצועו בסיוטים נוראים שהתרגשו עליו כל אימת ששמורות עיניו נעצמו, החליט כי אם כבר לפתוהו הפחד והאימה, לכל הפחות אכן יבריה ויביא מעט פרנסה לביתו. **את** המכה בפטיש' נתנה דווקא רעייתו, חששנית, ספקנית ופחדנית בפני עצמה: אם לא תלך אתה, אני אלך!

הוא הלך. **שק** בינוני נצטר בידיו האמונות של ידד המשפחה העוסק בהברחות זה שנים. אתה הולך ישר! שומע פינסף? בלי חכמות. לא ימינה ולא שמאלה, אתה לא רואה כלום. יש שוטר, אין שוטר. אתה הולך ישר. **הוא** הלך ישר.

חרמש לבנבנן שלח חיך מתוק אל הלילה הקרב ובא. לפני דקות אחדות נפרד פינסף בהתרגשות מבני ביתו. לך כבר, נוף בו ידד המשפחה. אתה נפרד כמו שכיב-מרע. רק ווידוי עוד לא אמרת. **עתה** הוא פוסע אל הבלתי נודע, ונזכר בבעתה, כי מעולם לא חצה את היער. לך ישר. אבל לאן?

הוא המשיך ללכת. **איוושה** קלה נשמעה מאחוריו. לך ישר! ציווה מוחו על גופו הקפוא. הוא לא התאפק, הסתובב לאחור בחשש, וזיהה קצה זנב של חולדה שנמלטה על נפשה מפחד. הוא גיחך לעצמו בהקלה, על כי לפחות היא מפחדת ממנו, ובעודו מחזיר את מבטו לפניהם, הבחין בשוטר הניצב סמוך לעץ עבות ומביט נכחו.

הוא כל כך נבעת ממחשבה על הפחד העומד לאפוף אותו, שגדול היה פחדו מפחדו, מפחדו מן השוטר. הן כך והן כך, הוא ציית לפקודת מוחו "לך ישר". כבהמה הצועדת אל בית המטבחיים, הוא פסע היישר לכיוון השוטר. "לך ישר". הלה עמד זקוף, הדר מדיו מקרין על ארשת פניו ועיניו אינן זעות ואינן נעות.

פינסף הביט באימה בידיים האימיתיות העומדות ללפות אותו ו... מאום לא התרחש. הוא עבר על פני השוטר.

תקווה החלה להתגבב אל ליבו. חרש חרש המשיך לפסוע ופליאה אחזתהו, השיכור הוא השוטר הלה, או שמא אחזו השיתוק? לאחר חמישים צעדים ההין להביט לאחור, ועל חורבות תקוותו התגבה הר של פחד וחלחלה. השוטר צעד בלאט מאחוריו.

וילכו השניים, פינסף בראש והשוטר אחריו. הירח המשיך לטייל בעקבותיהם. מן המחשבות שהתרוצצו במוחו של פינסף בזה הליל, ניתן לגדוש ספר עב-כרס בסיופורים מרתקים, חציים מדכאים ואומללים, וחציים עמוסי חדווה ובדיחות הדעת. לרגעים דימה פינסף כי הלה מברית אף הוא, שהתחפש לשוטר, ואינו יודע את דרכו במעבה היער... לפיכך הוא הולך אחריו. כמעט שפרץ בצחוק אלמלא נזכר בחרב הנוצצת התלויה לצידו של הפוסע אחריו, או אז, נעשה בשרו חידודין חידודין כעומד בפני גליוטינה שאין ידוע זמנה, אימתי תמלא את תפקידה.

המסע עמד לפני תומו.

פינסף הבחין בנקודת הסימון שסוכמה מראש. עוד דקה יניח את השק, יסתובב לאחור, ויחזור לביתו על מנת שלא לשוב אל היער לעולם! היתה זו

הבטחה חד משמעית שהבטיח לעצמו חזר ושנה במהלך השעות האחרונות, וממנה לא יסור. גם זאת הבטיח לעצמו.

כתחושת הקלה החל לשחרר את השק מכתפו, אך זו התחלפה בחלחלה עם מגעו המצמית של השוטר בכתפו השנייה. אל תזוז. הוא נתפס.

אותה שעה תקפה את פינסף רוח קרב. גבורה ועוז נמסכו בעצמותיו, אומץ ונחישות זרמו בדמו, ובקול אדירים צעק על השוטר: רשע! רשע מרושע! למה לא עצרת אותי בתחילת הדרך! מדוע נתת לי לרעוד כל הלילה?! קול גדול ולא יסף.

★ ★ ★

זעקתו הנואשת של האומלל הגיעה עד אזניו של המגיד הנודע של העיירה ראדין, "רבי בנימין המגיד מראדין", אשר עמד בפני קהל עדתו ודרש בקולו המתנגן ומעורר הלבבות: "יהודים, יהודים, יהודים, יהודים. הרי יום יבוא וכל אחד יכיר בחובתו של כל יהודי ללכת בדרך הישר, לקיים את ציווי הבורא ולקבוע עיתים לתורה.

בשלב מסוים של החיים אנשים נוטים להביט אל עצמם ולשואל: "מה אני? מהי מהותי?" הם מבחינים, כי כל מעשי החולין שפעלו אינם חלק מן האישיות שלהם, כי אם הדברים הרוחניים שהצליחו ללקט במהלך חייהם, הם הם אשר גיבשו את אישיותם והעניקו לה את צביונה.

למה לחכות לרגע האחרון?! שאל המגיד רבי בנימין.
למה!?

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: תד. 471 בני ברק.
פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף נד/א פתיחת פי האתון

לשוחח בשפה שמיימית

על הפסוק (במדבר כב/כח) "ויפתח ה' את פי האתון" מפרש הספורנו: "כמו ה' שפתי תפתח". השוואה זו דורשת הסבר.

הסביר הסבא מסלובודקה זצ"ל: החיות מתקשרות בנייהן בשפתן שלהן. ברם, כאשר חיה משוחחת עם יצור אנושי, ברור לכל כי "ויפתח ה'" את פיה. **כמו** כן, בן אנוש משוחח עם הדומים לו. אך כדי להתפלל לפני בורא העולם ולשוחח לפניו, הוא זקוק לנס זהה כדי שיוכל לדבר בשפה שמיימית... (קונטרס לשון הקודש).

דף נד/א נבראו בערב שבת בין השמשות... ויש אומרים אף המזיקין...

אנשי בין השמשות

יש אנשים, היה אומר הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל, הפוסחים על שני הסעיפים. אינם משתייכים לא לכאן ולא לכאן. נזקם של אלו - ש"אנשי בין השמשות" היה קורא להם - גדול מאד. בבין השמשות נבראו המזיקים...

לעילוי נשמת

הר"ר **נחמיה מזרחי** ז"ל

ב"ר עזרא ז"ל נלב"ע א' שבט תשל"ט

תנצב"ה

הנוצח ע"י משפחת **ברנע** שיחיו - י"ם

יהודי על ערש דווי חפץ להעניק מנכסיו ללומדי תורה: בעל שבות יעקב התייחס לטענה זו וכתב, כי אם אכן הצדדים היו שקולים, היה זוכה התלמיד חכם בספריה, כמבואר בגמרא (כתובות פה/ב), ברש"י (שם ד"ה "ת"ח קודם") ובפוסקים (טור ושלחן ערוך סי' רנ"ג), שמסתבר כי יהודי העומד על סף פרידתו מן העולם, חפץ לרכוש זכויות רוחניות ולהעניק מנכסיו ללומדי תורה. ברם, במקרה דנן הדיון שונה, מפני שברור הדבר, כי הנכד קרוי "בן" על פני בן אשתו, שהרי בני בנים הרי הם כבנים" ואילו בן אשתו אינו קרוי "בן" כלל.

בעל שבות יעקב מוסיף לשואל: "וכדי שלא להוציאך חלק בלי ראייה, אעתיק לך את לשון התוספות שכתב כן בפשיטות", הלא הם בעלי התוספות בסוגייתנו, כלהלן.

גמרתנו שואלת, כיצד יתכן ש"ענה" נמנה בתורה בין בני שיעיר וגם על בני צבעון בן שיעיר. הגמרא מסיקה, כי צבעון בן שיעיר נשא את אמו ונולד ענה. ענה היה, איפוא, אחיו מהאם של צבעון וגם בנו. בעלי התוספות מעירים, כי אין די בכך שהיה בן אשתו של שיעיר כדי לכנות את ענה כבנו של שיעיר, מפני שבן אשתו של אדם אינו קרוי בנו. על כרחך, אומרים בעלי התוספות, כי ענה נחשב בנו של שיעיר, מפני שהיה בן בנו, ולא מפני שהיה בן של אשתו. ניתן להסיק מבעלי תוספות, כי בן הבן נחשב בן יותר מאשר בן האשה.

מעניין לגלות כי בפסקי תוספות המיוחס לרבינו יעקב בעל הטורים, בנו של הרא"ש (הנדפסים מיד בסוף הש"ס, כאן, אות קמ"ה) פסק: "בן אשתו אינו קורא אותו בנו, בן בנו קורא אותו בנו". מחבר פסקי תוספות, שהיה אחד מהקדמונים, הבין שאין כאן רק פירוש במקרא, כי אם פסק!

הוא מסיים את תשובתו: "ומובטח אני בהאי צורבא מדרבנן שאם תלמיד חכם הגון הוא ויראה תשובה זו שכתבתי, שהוא עצמו לא ירצה ליהנות ממה שאינו שלו".

אם בעל שבות יעקב כתב על בן חורג ביחס לנכד, הרי שהחיד"א (ש"ת חיים שאל סי' מ"א) דן על בן חורג ביחס ליתום שנתגדל בבית הנפטר. גם במקרה זה, הוא אומר, בנו יחשב אותו יתום, עליו נאמר "כאילו ילדו", ולא בנו החורג. שכן בתוספות ובפסקי תוספות למדנו, שבן חורג אינו נקרא בן כלל!

מדובר כמובן במקרה שהבן החורג לא נתגדל בביתו, אם גדל בתוך ביתו, הרי אף עליו יאמר "כאילו ילדו" [וע"ש שדן אם יש עדיפות לבן החורג שגדל בביתו על פני יתום אחר שנתגדל אצלו, ודן בדבר מכח סוגייתנו].

מי האבא של סרח בת אשר? מעניין לציין, כי סרח בת אשר המפורסמת בכך שהודיעה ליעקב אבינו ע"ה על המצא בנו יוסף הצדיק, לא היתה בתו של אשר כלל, אלא בת אשתו! (רמב"ן במדבר כו/מו, בעלי התוספות ומושב זקנים בראשית מו/ז). האם אין כאן הוכחה, כי גם בת האשה נחשבת "בת"?

חיד"א (שם) מביא על כך מתוספות בכתב יד, שסרח נקראה בתו לפי שגידלה בביתו. הוי אומר, לא נקראה בתו מפני שהיתה בת אשתו, אלא מפני שגידלה בביתו (בנושא זה עיין עוד ש"ת שאלת יעבץ ח"א סי' קס"ה).

דף נו/א אמרו לו בניו שמע ישראל

"מזל טוב"

בספר תורה לשמה, המיוחס לבעל הבן איש חי זצ"ל, מעלה הגאון רבי יוסף חיים מבגדאד, שאלות שונות, כדי לפרסם ברבים שאלות ותשובות שהציבור אינו יודע כיצד לנהוג בהן.

גברת מזל טוב: באחת משאלותיו (סי' רס"ד) מתמקד רבי יוסף חיים באדם ששם אמו "מזל טוב". והנה, מנהג עירם היה שאשה אשר ילדה בת, יכנסו הקרובים לאחל "מזל טוב" ותו לא! אין מוסיפים

גומרים ש"ס
ב-5 דקות ליום,
זוכים בשפע גדול

... ובודאי בלימוד המשניות כלול כל התורה כולה"
מרן שר התורה מרן ראש הישיבה הגר"ח קנייבסקי שליט"א
מרן שר התורה הגר"ג אדלשטיין שליט"א

נברכת גדולי ישראל

להתנסות חינם התקשר עכשיו: *3764

ברם, הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל (חכמת שלמה על שו"ע או"ח סי' ס"א) מקשה על דבריו, כי אם נפרש את הגמרא כמוהו, הרי אנו נוהגים להלכה שלא כגמרתנו, אלא כדברי המדרש. לאיזה מדרש מכוון רבי שלמה קלוגר?

קנאת המלאכים: ובכן, כידוע, ביום הכיפורים נוהגים קהילות ישראל לומר "ברוך שם" בקול בעת קריאת שמע. זאת, לאור המדרש הכותב טעם שונה מגמרתנו מדוע לוחשים "ברוך שם", לפי שמשה רבינו ע"ה למד את נוסח "ברוך שם" מן המלאכים, ומפני כך לוחשים אותו, כדי שלא יתקנאו בנו. לפיכך, ביום הכיפורים שישראל נקיים כמלאכים, המלאכים אינם מתקנאים בנו על אמירת "ברוך שם" (טור או"ח סי' תרי"ט). פסיקה זו אינה כטעם גמרתנו, שהרי לפי הגמרא גם ביום הכיפורים יש לומר "ברוך שם" בלחש, לפי שלא אמרו משה רבינו! לא היה, איפוא, על הצל"ח להסיק הלכה מדברי גמרתנו, אחר שהתקבל טעמו של המדרש להלכה.

משנתבונן בדברי הגמרא ובדברי המדרש ניווכח, כי הם סותרים, לכאורה, זה את זה. שהרי בגמרא נאמר, כי "משה רבינו לא אמרו" ואילו המדרש אומר, כי משה רבינו למד "ברוך שם" מן המלאכים!?

המגן אברהם (שם, ס"ק ח' ובמחצית השקל) מסביר, כי משה רבינו אכן למד "ברוך שם" מן המלאכים, אך הוא לא כתבו בתורה בפסוקי קריאת שמע, ולכך מתכוונת גמרתנו באמרה "משה רבינו לא אמרו" [ולפי זה יתכן, שאין הפירוש בגמרא כדברי הצ"ח, עיי' חכמת שלמה שם].

מכל מקום, שומה עלינו לברר, אם אחר שתקנו לומר "ברוך שם" בקריאת שמע, הקורא קריאת שמע בלא "ברוך שם" אינו יוצא ידי חובה. בשאלה זו נחלקו הפוסקים (ראה מגן אברהם סי' ס"א ו"א ובמשנה ברורה ס"ק כ"ט), והביאור הלכה (שם, ד"ה אחר) מצדד כדעת הסוברים שאי אמירת "ברוך שם" אינה מעכבת את קיום מצוות קריאת שמע, תוך שהוא מוכיח זאת גם מגמרתנו המספרת על אנשי יריחו שקראו קריאת שמע בלא אמירת "ברוך שם" [לדעת ר"ן] ולא מיחו בידם חכמים.

מעלת "ברוך שם": את מעלת "ברוך שם" מסביר רבי יהושע אבן שועיב, תלמיד הרשב"א, חברו של הריטב"א ורבו של רבי מנחם בן זרת, כי "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", מבהיר ומחדד את הרמוז ב"אחד", שהקב"ה הוא מלך יחיד לעולם.

"שמע ישראל" ו"ברוך שם", כנגד י"ב שבטים: סוד נפלא כותב המדרש, כי "שמע ישראל..." ו"ברוך שם...", שש תיבות כל אחד, ויחד שתיים עשרה תיבות, כנגד שנים עשר השבטים.

"ברוך שם" - לא אתנחתא בתפילה: מעניין לציין את דברי הבית יוסף (או"ח סי' ס"א אות י"ג), כי יש להזהר שעמי הארצות לא יטעו לחשוב כי אמירת "ברוך שם" בלחש היא מעין אתנחתא קלה בתפילה, ויתחילו לשוחח זה עם זה... ואילו הרשב"א (שו"ת ח"א סי' תנ"ב) כתב, כי יש נוהגים לומר את כל קריאת שמע בלחש! מדוע? "שאילו אומרין אותו בקול רם, אולי יבטח האחד על השמיעה בקרוא אותו הציבור", אך יש נוהגים לקרוא בקול (והובאו דבריו בשו"ע שם). הרמ"א (שם) כותב, כי "מכל מקום, יאמרו פסוק ראשון בקול רם, וכן נוהגין".

נחתום את המאמר בהסבר נאה על לחישת "ברוך שם". בשו"ת יביע אומר (ח"א או"ח סי' ל"ה) מקשה, וכי המלאכים אינם שומעים תפילה בלחש? הרי אנו מתפללים תפילת העמידה בלחש בשפת לשון הקודש, כדי שישמעונו המלאכים ויסייעונו? האדמו"ר מצאנו זצ"ל מסביר (שו"ת דברי יציב או"ח סי' פ"ג), כי שירת המלאכים היא בקול רעש גדול אדיר וחזק, ובאמרנו "ברוך שם" בחשאי, אנו מראים בכך שאיננו יכולים להתדמות להם, או אז אינם מתקנאים בנו.

ואין גורעים, אין מנסחים ברכה או איחול אחר. האם גם לבנה של גברת מזל טוב מותר לאחל לה "מזל טוב" לרגל הולדת אחותו - בתה. אחד המקומות היותר מפורשים בהם מצאנו שבנים קראו לאביהם בשמם, הוא בסוגייתנו.

שמע ישראל: גמרתנו מספרת שבשעה שעמד יעקב אבינו להיפרד מן העולם, קרא לבניו וביקש לגלות להם את הקץ, אך נסתלקה ממנו שכינה. או אז עלה בלבו חשש, שמא מפני שאחד מבניו אינו שלם באמונה, לא נתנהו משמים לגלות להם את הקץ. ענו בניו ואמרו לו: "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", לאמר, כולנו מאמינים בקב"ה ללא פקפוק ועוררין. רש"י מפרש, כי "לאביהם היו אומרים", היינו: שמו היה ישראל, ולפיכך אמרו "שמע ישראל - ה' אלוקינו ה' אחד". כיצד זה פנו אל אביהם בשמו הפרטי?

בעל לחם יהודה (הלכות קריאת שמע פרק א' הלכה ד') מתרץ, כי הם פנו אליו בתארי כבוד, "אדונינו אבינו ישראל", ובאופן זה אין מניעה לכנות את האב בשמו הפרטי, ואילו גמרתנו קיצרה וכתבה "שמע ישראל" בלבד, ללא תארי הכבוד שהוסיפו בני יעקב.

ישראל מורה על שררה: תירוץ מעניין כותב השל"ה הקדוש (פרשת ויחי - דרך חיים תוכחות מוסר אות ג): "ושם ישראל מורה על גדולה ושררה, וכשקראו אותו ישראל, כאילו קראו אותו אדונינו".

תירוץ זה נאמר על כך שיצחק אבינו קרא בשם אביו אברהם, בברכו את יעקב אבינו, "ויתן לך את ברכת אברהם". כיצד השתמש בשם אביו? מפני שהשם "אברהם" חצוב מן הפסוק "אב המון גויים", והוא כינוי של חשיבות (שו"ת תירוש ויצהר סי' ס"ט. לגאון רבי צבי יחזקאל מיכלזון, אב"ד פלונסק).

לגבי גברת "מזל טוב", מסיק הגאון רבי יוסף חיים, כי אחר שמצאנו שכאשר קריאת שם האב בשמו דרך חשיבות או כדי לכבדו - מותרת ללא חשש, הרי כל שכן שכקורא את שם אמו דרך ברכה ותפילה כמנהג העולם, מותר לעשות כן ללא חשש.

דף נו/א ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד...

אמירת "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקריאת שמע

אחר הפסוק הראשון של קריאת שמע, "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", אנו אומרים בלחש: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". גמרתנו מבארת מדוע אומרים "ברוך שם", ומדוע בלחש? שבשעה שיעקב אבינו ע"ה אסף את בניו, הם אמרו לו, "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", לאמר, כולנו מאמינים בקב"ה, והפטיר יעקב "ברוך שם...". לפיכך, גם אנו אומרים "ברוך שם" אחר "שמע ישראל", אך בלחש, כי "משה רבינו לא אמרו" בתורה.

כידוע, רבים הם הפיוטים והשבחים להקב"ה שאנו אומרים בתפילות, סליחות, יוצרות ועוד, ומשה רבינו ע"ה לא אמרם. מדוע, איפוא, לוחשים דווקא את "ברוך שם"? במה נתייחד "ברוך שם" מיתר התפילות שלא אמרן משה?

"ברוך שם", הפסקה בקריאת שמע: הצ"ח מבאר כי שונה "ברוך שם" שהוא אמירת שבח המפסיקה בין פסוקי קריאת שמע שכתב משה רבינו בתורה, ולפיכך לוחשים אותו (ועיי' מהרש"א). לאור טעמו זה מסיק הצ"ח הלכה למעשה, כלהלן.

בתפילת יום כיפור קטן בערב ראש חודש, אומרים את הפסוק "שמע ישראל" ואחריו "ברוך שם". יש מקומות שנהגו לאמרו בקול רם, ויש מקומות שנהגו לאמרו בלחש. הצ"ח כותב, כי לפי דבריו, צודקים אלה שאינם חוששים לומר "ברוך שם" זה בקול, מפני שהפסוק "שמע ישראל" הנאמר בתפילת יום כיפור קטן אינו מצוות קריאת שמע, וכל לחישתנו "ברוך שם" נובעת מכך, שמשה רבינו לא הכניס את "ברוך שם" כחלק ממצוות קריאת שמע... אין, איפוא, כל מניעה לאמרו בקול.

לעילוי נשמת

מרת **אדלה (איידל) האוזר** ע"ה ב"ר יונה פאטשוק ז"ל

נלב"ע כ"ו טבת תשס"ד **תנצב"ה**

הונצחה ע"י בנה ידידנו ר' שלמה האוזר שיחי'